

KNJIZEVNOST

Iz slovenske geografske književnosti

Geografski zbornik — acta geographica, XIV, Inštitut za geografijo SAZU, Ljubljana, 1974, 330 strani + karte v prilogi.

Kot plod raziskovalne teme Kvartarni sedimenti in njihova izraba na Slovenskem, ki jo je prevzel Inštitut za geografijo pri SAZU, sta v tej številki GZ izšli dve daljši razpravi. Prva je Draga Mezeta »Porečje Kokre v pleistocenu« (96 strani).

Mezetova razprava pomeni nov doprinos k poznavanju kvartarnega geomorfološkega dogajanja na Slovenskem. V njej avtor najprej opisuje in analizira razkrite profile in oblike v kvartarnih sedimentih, nato pa rekonstruira sistem pleistocenskih poledenitev in istočasnih akumulacij proda ter periglacialnega gruščja ter medledenih dob s prevlado erozije. V goratem delu porečja Kokre je mogel ločiti le würmski prodni zasip ter starejše, konglomerirane morene in breče, pri katerih ni našel znakov za podrobnejšo časovno uvrstitev. Na Kranjskem polju pa opisuje med odkladninami Kokre šest samostojnih akumulacij in štiri erozijske terase. Tukaj se je avtor soočil s starejšimi ugotovitvami Sifererja (Kvartarni razvoj Dobrav na Gorenjskem. GZ XI), Zlebnika (Pleistocen Kranjskega, Sorskega in Ljubljanskega polja. Geologija 14) ter drugih. Pri preučevanju goratega dela Kokre je lahko vzel za izhodišče starejše raziskave, ki jih je dopolnil. Več novega, kot glede obsega glavnega, jezerskega würmskega ledenika prinaša Mezetova razprava glede stranskih ledenikov, ki razen Roblekovega ledenika, ki je polzel po grabnu Belega potoka, niso dosegli dolinskega ledenika. To so bili podstoržiški, suhadolski, ledeniki na zahodnem pobočju Jezerske Kočne, v povirju Koritarice, nadalje v dolini Vobence in še nekaj manjših v karavanškem območju porečja Kokre. Povsem novo podobo nam nudi Meze za Roblekov ledenik. Več prostora zavzemajo morene bühlskega stadija. Takrat je makekov ledenik še segal do doline Jezernice, tam nasul morene in, ker je bila dolina od tu do vhoda v Makekovo kočno brez ledu, je nastalo jezero, ki je pustilo mokrotni svet do današnjih dni in najbrž dalo osnovo imenu Jezersko.

Naj omenim od ostalih ugotovitev le dve, ki vzbujata vrsto vprašanj: strmec Kokre je bil po Mezetu v času nastajanja vršaja na Kranjskem polju manjši kot v würmu. V holocenu je prišlo v dolini Kokre pod Predvorom do ponovne, do 10 m visoke prodne akumulacije.

Izredno dragocena je barvna geomorfološka karta porečja Kokre v merilu 1 : 35.000, ki je izreden tehnični dosežek Kartografskega zavoda SAZU. Izvajanje dokumentira tudi 43 črno-belih fotografij.

Po Sifererjevem opisu kvartarnega dogajanja v Kamniški Bistrici (»Porečje Kamniške Bistrice v pleistocenu. Dela 12 Inštituta za geografijo SAZU, 1961) in raziskavah v Gornji Savinjski dolini (D. Meze, Gornja Savinjska dolina. Nova dognanja o geomorfološkem razvoju pokrajine. Dela 4 Inštituta za geografijo SAZU) sodijo zdaj po izidu Mezetove študije o Kokri Kamniške/Savinjske Alpe med kvartarno morfološko najbolj preučene slovenske gore. Poznavalec treh do šestih umikalnih stadijev ledenikov drugod v Alpah

popreča le znanja o umikalnih stadijih v tem našem drugem najbolj alpskem gorovju na Slovenskem.

Drugo, 75 strani obsegajočo razpravo je prispeval Milan Sifrer pod naslovom »Kvartarni razvoj Dravinjskih gor in bližnjega obrobja«. Milan Sifrer, ki je doslej preučeval kvartar predvsem v poledenem ozemlju in fluvio-glacialne terase, se je to pot lotil subpanonskega gričevja, Dravinjskih gor, ki jih je pred dvemi desetletji opisal že S. Polajnar (Morfološki razvoj v Podravinju, GZ V, 1959). To pot ni imel opravka s fluvio-glacialnim, temveč s fluvio-periglacialnim prodrom in pobočnim gruščem, ki ga je v obilni meri prinašala pohorska reka Oplotnica. Toda njena akumulacijska moč je bila v podpohorskih in podkaravanških Dravinjskih gorah šibka. Ker ležijo prodi neposredno na skalni podlagi, je avtor sklepal, da se je v teh periglacialnih območjih erozijska faza zavlekla iz toplih pleistocenskih razdobj v sam višek ledenodobne ohladi. Pa še v kratkotrajni fazi akumulacije so vodni tokovi intenzivno bočno erodirali, posebno močno neposredno pod Pohorjem, kjer tamkajšnje dolinske razširitve niso učinek tektonike, kot se glasijo starejše trditve. Zaradi prevladujoče erozije segajo najstarejše kvartarne prodne in prodno-erozijske terase zelo visoko. Iznad najstarejših dveh kvartarnih teras (s številko 5 in 4), ki jih avtor stavlja v gūnz in predgūnz, se dviguje le še malo najvišjih slemen in kop Dravinjskih gor. Ob prehodu pliocena v kvartar naj bi bile torej Dravinjske gorice dobra uravnane. Sifrer je prišel torej do enakega prepričanja kot svoj čas A. Winkler (Ergebnisse und Probleme der Quartären Entwicklungsgeschichte am östlichen Alpensaum ausserhalb der Vereisungsgebiete. Oesterr. Ak. Wiss. B. 110, 1955), le da stoji glede tolmačenja, zakaj je prišlo do erozij in akumulacij, na nasprotnem bregu; Winkler razlaga vse s tektoniko, Sifrer vse s klimatsko geomorfologijo. Po Sifrerju je v ledenih dobah prevladovala akumulacija, v medledenih dobah pa erozija, po Winklerju pa obratno. Avtor je v območju gorice našel pet akumulacijskih teras (predgūnz, gūnz, mindel, ris, wūrm), ki jih je starostno razvrščal predvsem glede na pedolno analizo, meritve zaobljenosti prodov po Cailleuxu in Reicheltu in glede na drugod po istem avtorju spoznano shemo kvartarnih faz erozije in akumulacije. Analizira in s fotografijami dokumentira periglacialne sedimente in to tudi v pohorskem predelu porečja Dravinje, kjer omenja dve ledenodobni akumulaciji periglacialnega grušča v istem nahajališču, kar je novost v slovenski geomorfološki literaturi. Pozornosti vredne so tudi omembe o dogajanju v atlantski in zgodovinski dobi, kar se mi zdi v Sloveniji še vse premalo preučeno. Izčrpno je tudi povzeta Sercljeva analiza peloda v vzorcu iz pragerske opekarne, narejena na pobudo avtorja. Po njej naj bi tedaj v wūrmu poraščalo okolico gosto leščevje. Ker pa ni pričakovanih visokih vrednosti stepskih elementov, domneva, da so gozd razredčile goste črede pasočih se živali na poti ob visokih gorah ali stalni gozdni požari.

Razpravo bogati 46 črno-belih fotografij in v več barvah tiskana karta, za katero moremo reči isto kot prej za Mezetovo, namreč, da je na visoki tehnični ravni.

Ob shemi kvartarnega razvoja, kot jo je Sifrer ugotovil za Dravinjske gorice, se vzbujajo vprašanja, kakšen je bil razvoj v tistem delu peripanonskega gričevja, kamor ne pritekajo reke naravnost z višjih gora.

Ivan Gams

Igor Vrišer: Mesta in urbano omrežje v SR Sloveniji. Značilnosti njihovega razvoja in družbenogospodarskega pomena s posebnim ozirom na mala mesta. Geografski zbornik (Acta geographica), XIV, SAZU, Ljubljana, 1974. Str. 181—337.

Vrišerjeva obširna študija o mestih in urbanem omrežju v SR Sloveniji spada med najpomembnejša dela s področja naše družbene geografije v zadnjih letih. To najkrajšo možno oceno študije moremo podrobneje razčleniti in utemeljiti po posameznih delih. Zajetna študija na skoraj 170 straneh namreč obravnava več aspektov urbanega pojava v Sloveniji vobče,